

tzeko prentsaurrea zen egokiena. Non? Donostian, jakina, ongi ez dakit Euskal Herriko bihotza edo zilborra delakoan. Ugaldetxo taldeko gazte animosok kazetariak biltzeko *lunch*-a eskaini behar zela esan, eta guk sinestu. Orly hotelean. Eguna ez dut gogoan hartu eta tamalez hemerrotekatan ez duzue erraz aurkituko. Zazpi herrialdeetako ordezkariak bildurik, Niko Etxart, Maite Idirin, Larralde, jan-edariez ongi hornitutako mahai batzuen ondoan. Gu zazpi, eta aurrean bi kazetari. Besterik ez zen azaldu. Ez argazkirik, ez Telebistarik, ez TVE.

Ez dugu amore eman ahatik. Ekainak 28an Helduen Txapelketaren Finala Donibane-Lohizunen ospatu zen, bertan zazpi herrialdeetako ordezkariak (28) eta diasporan daudenak (4) bildurik. Oraintxe kantu guztiez grabatutako kasetak jarriko da salgai. Berriz ari gara dagoeneko Haur Kantari Txapelketa antolatzen 1993ari begira.

Baina uste dut, gure kezka nagusia dela honelako Elkartea antolatzen, sendotzen eta euskaldun guztiei zabaltzen nola asmatu. Hala bedi.

MIKEL ATXAGA

KULTUR PORTAERAREN ALDAKETA

Kulturaren barrutian zein arlo gehien indartu den jakitea eta erabakitzea ez da erraza. Ezta zeinek duen eraginik handiena igertzea eta iragartzea ere. Piztu diren eztabaidak ere sutsuegiak izan dira argirik egiteko. Hala ere, kultur portaera batzuen aldaketarik suma daitekeela iruditzen zait.

«Amerika eta euskaldunak» eta «Guggenheim» museoa, ezparririk gabe, kultur sustapenean eragin handia izango duten bi erabaki nabarmen dira, noski. Zein baino zein eztabaidagarriagoak. Zoritxarrez, zalapartak eta kaltetuen haserreak itsutu duen auzi-mauzi beroegia izan da, kulturaren norabidea eta lehenetasunak eztabaidatzeko eta elkarrekin argitzeko. Kulturako sailburuari ezkutuko haserre zaharra agertzeko bakarrik balio izan duen istilu alferra izan da.

Orain alferrik da, erabaki zuzena ala okerra izan zen eztabaidatzea. Okerra izan balitz ere, ahal den emaitzik eta etekinik onena kentzen saiatu beharko genuke orain. «Amerika eta euskaldunak» programak, erakusketa handi bat, liburu mordoskaren argitalpena, filmeak, pelikulak, ikerketak, tesiak, hemengo eta hango Unibertsitateen arteko harremanak eta elkarlanak, eta abar, bideratu ditu. Euskaldunok Amerikari eta Amerikak guri eman-ezarri dioguna argitzen ezezik, etorkizunari begira elkarrekin egin dezakeguna ere argitzen lagun dakiguke. Gure esku dago, alferrik galdu eta etxe-kalte bihur daitekeen dirutza horri, etekinik hoberena kentzea. Zorionez ala zoritxarrez, eragin handia izango duen neurria da. Onerako eragina izan dezan saiatu beharko genuke.

«Guggenheim» museoa, bizi dugun ekonomi kinka larrian, honelako haundi-maundikeria bat jasan-ezina den ala ez eztabaidatzeko, gehienok ekonomilariak ez bagara ere, kanpokoa etxeratzen ala etxekoa kanporatzen, zertan egin beharko genukeen ahaleginik handiena eztabaidatzeko gai gara, noski. Gure kulturaren eta kultur sustapenaren norabidea, elkarren artean erabaki beharko genuke, jakina.

ONDORIO BATZUK

Kulturaz, kulturaren norabideaz eta baliabideez oinarrizko adostasunik eza nabarmendu dute bi gertaera hauek. Arazo hori konpontzeko sortu zen «Kultur Kezka» elkarguneak, ordea, elkargune baino gehiago zirudien kaltetuen eta minduen taldea. Horrexegatik itzali ere itzali zen, haserrea baretu ahala. Baina oinarrizko adostasunaren beharra garbi geratu da. Eta kulturaren urratsik egin ez bada ere, euskarari dagokionez asko ari gara aurreratzen. Elkarren kontrako armatzat erabiliz jai dugula ohartu gara. Eta sortu ere sotu dira, han eta hemen, elkarguneak eta elkarlanak, administrazioaren eta herrietako taldeen artean, eta era eta kolore guztietako euskaltzaleak bilduz: AED, «Euskaraz eta kitto», eta abar.

Gertatuak, bestalde, diru-murrizketa dakarrelako bakarrik ere, ekarri du ondorio mesedegarririk. Batetik, administrazio desberdinen arteko elkarlanaren premia nabarmendu du. Kul-

tura sailburua eta kultur diputatuak elkarrekin bilarazi ditu. Jaurlaritza, Diputazioak, Udalak ezin daitezke bakoitza bere aldetik ibili, orain arte bazala. Besteak beste, Gasteizko antzerki-etxearekin, Bilboko eta Donostiako museoekin, Koldo Mitxelena Kultur Etxearekin, eta abarrekin, zer egin erabaki beharko dute. Dirua nolana ez gastatzera eta lehentasunak zeintzuk diren erabakitzen behartuko ditu.

Bestetik, kultur talde desberdinen jokabide-aldaketa azkartuko du. Administrazioetik bixitzen ohituak zeudenak, beren bizibidea bilatu beharko dute. Beren kabuz biziko diren enpresak eraiki beharko dira kultur munduan ere. Eta hori euskal kulturaren, bederen, zail samarra denez, laguntzaileak eta erantzuleak bilatu beharko dituzte.

Alde horretatik, EUSENOR, egitasmo oso serioa plazaratu da. Milioi askotako egitasmoa denez, administrazioan ezezik, banketxe, aurrezki-kutxa eta enpresetan ere bilatu ditu erantzuleak. Eta luzarora begira, badu bere zerbitzuak etekintsuak bihurtzeko asmorik ere. Administrazioaren limosnatik bizitzeko asmorik gabe jaio da, beraz. Eta berau da, agian, azken aldian burutu den etorkizuneko egitasmorik interesgarrienetakoa, *LUR Hiztegi Entziklopedikoa* gutxietsi gabe, jakina.

Ez da, noski, planteamendu hori egin duen bakarra. Beren arrebaren atxagaren zenbait gogoeta eta adierazpen ere, hari berekoak baitziren. Arrasaten burutu den multimediak, helburu hori du, jakina. Eta ikastolen munduan aipatzen diren fundazio eta honelakoek ere bide bereko ametsak dira, noski.

Bestalde, zenbait enpresa ere hasia da euskal kulturari eskainitako laguntza errentagarri izan daitekeela pentsatzen. Patxaran etxeak euskal hiztegiarekin egin duena, hor dago begi-bistan. Eta honelakoak ugaltu egingo dira, zorionez, zergen ordainketa ekintza hauetara bideratzeko aukera, legeak errazten duen neurrian.

ONARPENA ETA BAKEA

Gehiengoaren onarpenik gabe irtenbiderik ez dugula ohartu gara. Gatazkan, borrokan eta gogorkerian fedea genuenontzat aldaketa handia da hori. Gogorkeriaren bidetik ekin ala bake-

a ren bidetik ekin, gehiengoaren onarpena beharrezkoa da. Garai batean, herri osoa asaldatuko eta armatuko zela, uste bazen ere, ez da hala gertatu. Pixkana-pixkana gehiengoak muzin egin dio bide horri. Militarismoaren kontra dagoen gaiteria sortu da, gainera. «Soldaduzka honi ez»etik, «soldaduzkarik ez»era pasa gara. «Aberriagatik hiltzea ederra da»tik, «aberrigatik bizitzea ederragoa da»ra. Lehen jende asko liluratu bazuen ere, bortizkeria antzua eta kaltegarria dela sinestera heldu gara gehienok.

Bake-bideari ederretsi dio jendeak. Eta jakina, ahulak eta txikiak ez du ezer lortuko bake-bidetik ere, gehiengoaren onarpenik gabe. Euskal kulturaren, euskararen, euskalgintzaren, gizartegintzaren eta herrigintzaren inguruan gehiengorik gabe, zer eginik ez dago. Ez aldizkaririk, ez egunkaririk eta ez ezer aurrera atera daiteke gehiengoaren onarpenik gabe.

Gatazka, borroka, inposaketa-itxura hutsa, euskal kulturaren eta euskararen munduan, kaltegarriak ditugula ohartu gara. Aldeko jendea ugalduz, jendea erakarriz, gehiengo egitasmo zehatz, jakin eta iraunkorren ondora bilduz bakarrik dutela etorkizuna euskarak eta euskal kulturak, izatekotan ere. Gehiengoaren kontra ezer ezartzeko aginpiderik ez dugu, hasteko. Izango bagenu ere, demokraziaren kontra ezezik, euskararen eta euskal kulturaren kontra ere ezarriko genuke, etsaiak ugaltzea besterik ez baikenduke lortuko.

«Noiz jabetuko ote dira gogorkeriaren liturgia hain miretsia den mendietan tolerantearen sendotasun sakonaz» galdetzen zuen Ramon Saizarbitoriak *Jakin* aldizkarian 69 alean. Jabetzen hasiak garela dirudi.

Kultur portaera berri bat ari da indartzen azken aldi honean gure artean, ezpairik gabe, lehen aipatu ditudan herrietako aldizkariak, euskaltzaleen elkarguneak eta egitasmoak dira lekuko. Autobidearen konponbidea bera ere, besteak beste, kultur portaera honen isla da, jakina. Batetik, era batera edo bestera indarra hartu zuen herri-mugimenduaren bitartekotasuna onartu da. Bestetik, berriz, azken erabakia erakundeei dagokiela, herriaren ordezkariak dutenez.

Aldaketa hau, jakina, ez da politikaren alorrekoa bakarrik. Kultur balioa duen zerbaitek bada. Eta ondorio nabarmenak dituen aldaketa, gainera.

BARRURA BEGIRA

Euskal kulturgintzan ez da aldaketa handirik sumatu 91-92 urtealdian, nik uste. Kulturgintza herrikoian, bertsolaritza izan da nagusi, noski. Hala ere, bere indarra baino beste batzuen ahulezia gehiago islatzen duela, dirudi. Bertsolaritzan ere, jaialdi jakin eta txapelketek bakarrik dute arrakasta. Bertsolaritza atzerakoitzat jotzetik, gure kulturaren gailur bihurtzeraino heldu gara, bertsolaritzaren beraren eta kulturaren beste arlo batzuen kaltetan. Janari guztia ogibitarteko bihurtzen zuen haren antzera, kultura guztia bertso bihurtu nahi dugu. Hezkuntzan bertan ere, marrazkiari, pinturari, antzerkiari eta beste kultur adierazpenei baino garrantzi gehiago eman nahi izatera heldu gara.

Ongi da eskolak bertsolariak ere egitea. Baina hori bezain garrantzizkoa litzateke, artistak, poetak, nobelagileak, musikoak, antzesleak gaitzea. Bertsolaritzaren arrakasta, beste arlo hauek itzaltzeko bada, oker handi bat egiten ari gara. Eta bere arrakasta, bertsolaritzaren kanpoko berbaitetan oinarritzen badu, berriz, galbidera daramagu. «Musikak politikaz bakarrik hitz egiten duenean, herria gaixorik dago» esaten zuen *Mecano*-k, oraindik orain. Herri gaixoaren isla izan daiteke, agian, bertsolaritza, mitin-bertsoak baitu askotan arrakastarik handiena. Frankismoaren bukaerako euskal kantagintzari gertatu zitzaion berbera gertatuko ote zaio bertsolaritzari ere?

Kultur landurako lanean diharduten *UZEL*, *Elhuyar*, *Euskaltzaindia*, *Aranzadi* eta zenbait argitaletzek aurrerabidea egin dute urtealdi honetan, beren egitasmoak zehaztuz, bideratuz eta burutuz. Joxemiel Barandiaranen itzalean jaio eta hazi zen *Aranzadi Elkarteak* berak ere ez du ezeren alderorik egin, haren ikasleen esku geratu denez. Besteak beste, kultur ondare handi baten bilduma eskaintzen hasi zaigu, bere *Atlas Etnografiko*-an. Besterik da *Eusko Ikaskuntza*-rekin gerta daitekeena. Barandiaranen ikasle izan ez den Goio Monreal, Unibertsitateko erretore-ohi eta irakasleak, nahitaez, jite berri bat emango dio erakunde honi. Barandiaranen hutsuneak, onerako edo txarrerako, hementxe izango du eraginik handiena, noski. Baina geroak argituko duen zerbait da, oraingoz.

Barrura begira, Donostiako Musika Hamabostaldia ere gertakizun handia izan da. Bertan omendu den Eskudero, kanpoko musiko haundien parekoa da, jakina. Bere ondoan, ordea, maila oneko musikoak ari dira azaltzen: Alberdi, Aulestia, etab. Eta musikaren alorrean, *Eresbil* ere oso kontuan hartzekoa da.

Arte-munduan, Txillidaren Bilbo eta Donostiako erakusketak garrantzizkoak izan dira. Oteizak bere altxorra Nafarroan uztea ere garrantzizkoa da, noski, Euskal Herrian geratu baita, hain herri txikian uztea eztabaidagarria bada ere. Baina Bilbon kokatu ala Iruñean kokatu ez da garrantzizkoa. Oteiza eta Txillidaren arteko eztabaidek eta konparaketek ere garrantzi gutxi dute, noski. Ez baitira arteari dagozkionak, Oteizaren profetismoari dagozkionak baizik. Eta profetismoa erlijio-munduan da interesgarria, ez arte-munduan, Koldo Mitxelenak zioen bezala.

KANPORA BEGIRA

Euskal kulturak eta hizkuntzak ez dute etorkizunik, beste herrien mailako lanik sortzen ez badute. Hori da norberari balio dion itxurazko zerbait eskaintzeko bidea ere. Kalitatea behar da. Eta kalitatearen galbahea auzoaren estimuak bermatzen du. Kanpokoaren ondoan zutik irauten duenak balio du. Eta horretara iristen ez denak, besterik ezerako bakarrik balio du. «Hi etxerako, besterik ez denerako».

Oraindik urrats handiak egin beharrean gaude, jakina. Ez baitugu lotsarik gabe kanpoan erakusteko moduko gauza asko. «Euskal *rock*-ean gertatzen dena ez da euskararen arazoa baizik kalitate-falta» esan du Maite Iridinek. Hori bera baitets dezakegu beste arlo gehienetan ere.

Iparragirrereren nahia betez, munduan frutua ematen eta zabaltzen ari direnak ere badira, ordea. Literaturan, batez ere, zaila da hizkuntza handien artean azaltzea. Baina euskaratik beste hizkuntzatarata itzultzen diren obrak ugaldtu egin dira. Bernardo Atxagaren *Obabakoak* munduko hizkuntzarik handienetara itzuli da. Honelakorik ez zen orain arte sekulan gertatu. Zinean ere honelako zerbait getatu zaigu Medem-en «*Vacas*» filmearrekin, urrezko domina irabazi baitu Tokion.

Euskaltzaindia ere Reno-ko Unibertsitateraino jalgi da aurren, lehen aldiz. Eta Oihenarten mendeurrenean egin dituen bilzarretan, han eta hemengo jakintsuen arteko harremanak sotu ditu. Eusko Jaurlaritzak eta Kultura Sailak, bestalde, egin dute ahaleginik, beren aldetik, Euskal Herria bera eza-gutarazten.

Artean eta musikan, berriz, lehenagotik hasi ginen kanpoan agertzen. Une honetan ere baditugu ezagunak diren artistak eta musikoak. Txillidak, Ingalaterran, Alemanian, Madrilan eta abarretan egin ditu erakusketak arrakasta handiz. Oteizak, Sevillan, Nafarroako pabilioian. Baina ez da Sevillaratu den bakarra izan, Txomin Badiola eta Pello Irazuk ere izan baitute lekurik. Madrilgo *Reina Sofia* museoan, berriz, gela bana dute Txillidak eta Oteizak. Eta Andres Nagel eta Jose Luis Goenaga ere gero eta bide zabalagoa ari dira egiten kanpoko merkatuan.

Musikan, bestalde, Eskudero, Karmelo Bernaola, Luis de Pablo, eta abar, aitortu samarrak dira kanpoan. Eta abeslari-tzan ere gero eta sona handiagoa ari dira hartzen Ainhoa Arteta eta Maite Arruabarrena, besteak beste.

Kanpora zabaltzea beharrezkoa zaigu euskaldunoi. Burua zertxobait erakusten ere hasiak gara. Bide horri jarraitu behar zaio. Hori da aurrera egiten dugun ala ez jakiteko seinalerik onena.

MIKEL ETXEBARRIA

EUSKALDUNOK SEVILLAKO EXPO'92-N

Estatu-mailan 1992. urtea ekintza handiz eratutako urtea izan da, alde batetik Olinpiadak eta beste alde batetik Sevillako Expo'92 eta bere inguruan Madrilgo kapitalitatea eta V. Mendeurrena. Argi dagoena zera da: Olinpiada izan dela jende gehien erakarri duena, batez ere telebistaren bitartez, eta Expo'92 izan dela fisikoki jende gehien erakarri duen ekintza.